

usu esse non potest. — 25. Si alteri usus, alteri fructus legatus sit, fructuarius in usum concurrat: quod in fructu usuarii facere non potest. — 26. Cum conjunctim duobus usufructum do lego, legatum altero mortuo ad alterum in solidum pertinet. — 27. Usufructu legato, de modo utendi cautio a fructuario solet interponi: et ideo perinde omnia se usuram, ac si optimus paterfamilias uteretur, fideiussoribus oblati cavere cogetur. — 28. Usufructus amissus ad proprietatem recurrit. Amittitur autem quinque modis: capitis minutione, rei mutatione, non utendo, in jure cessione, domini comparatione. — 29. Capitis minutione amittitur, si in insulam fructuarius deportetur, vel si ex causa metalli servus pœne efficiatur, aut si statum ex adrogatione vel adoptione mutaverit. — 30. Non utendo amittitur usufructus, si possessione fundi biennio fructuarius non utatur, vel rei mobilis anno. — 31. Rei mutatione amittitur usufructus, si domus legata incendio conflagraverit, aut ruina perierit, licet postea restituatur. — 32. In jure cessione amittitur usufructus, quoties domino proprietatis cum fructuario in jure cesserit. — 33. Finitur usufructus aut morte, aut tempore: morte, cum usufructuarius moritur; tempore, quoties ad certum tempus usufructus legatur, velut biennio aut triennio. — 34. Fundo vel servo legato, tam fundi instrumentum, quam servi peculium ad legatarium pertinet. — 35. Quærendorum fructuum causa esse videntur, qui opus rusticum faciunt, et monitores et villici et saltuarii: item boves aratorii, aratra, bidentes, et falces putatorie; frumentum quoque ad sementem repositum. — 36. Cogendorum fructuum causa comparata instrumentum cedunt, velut corbes, alvei, falces messorie et fenaria, item mole olivaria. — 37. Conservandorum fructuum causa comparata instrumentum cedunt, velut dolia, cupæ, vehicula rustica, cibaria, pistores, asini, focaria; item ancillæ que vestimenta rusticis faciunt: scotra quoque et sutor continentur. — 38. Uxores eorum qui operantur, magis est ut instrumentum cedant. Pecora quoque, et pastores eorum, stercorandi causa parata instrumentum continentur. — 39. Ea autem que custodie magis causa, quam ad usus patrisfamilie eo delata sunt, instrumenti nomine non continentur. — 40. Uxores vero eorum qui mercedes præstare consueverunt, neque instructionis neque instrumenti appellatione continentur. — 41. Piscationis et venationis instrumentum ita demum instrumentum fundi continentur, si ex his maxime fundi redditus cogantur. — 42. Fructus percepti instrumentum fundi ita demum cedunt, si ibidem absumi a testatore consueverunt. — 43. Fundo cum omni instrumento rustico et urbano, et mancipiis que ibi sunt, legato, semina quoque et cibaria debentur. — 44. Fundo cum omni instrumento rustico et urbano, et mancipiis que ibi sunt, legato, tam suppellex quam aramentum, itemque argentum et vestes que ibi paterfamilias instruendi gratia habere solet, debentur: item ea mancipia que usui patrisfamilias esse solent; itemque aves et pecora que instruendarum epularum gratia in fundo comparata sunt, exceptis his que ibi custodie causa deposita sunt. — 45. Fundo legato UTI OPTIMUS MAXIMUSQUE EST, retia apraria et cetera venationis instrumenta continentur: que etiam ad instrumenta pertinent, si questus fundi ex maxima parte in venationibus consistat. — 46. Fructus qui solo cohærebant mortis testatoris tempore, ad legatarium pertinent: ante percepti, ad heredem. — 47. Fundo legato cum mancipiis et pecoribus et omni instrumento rustico et urbano, peculium actoris ante testatorem defuncti, si ex eodem fundo fuerit, magis placet ad legatarium pertinere. — 48. Actor, vel colonus ex alio fundo in eodem constitutus, qui cum omni instrumento legatus erat, ad legatarium non pertinet, nisi cum ad jus ejus fundi testator voluerit pertinere. — 49. Adjunctiones, quas fundo legato testator ex diversis emptionibus applicaverat, legatario cedere placuit. — 50. Instructo prædio legato, fabri ferrarii, item tignarii, putatores, et qui instruendi fundi gratia ibidem morabantur, legato cedunt. — 51. Instructo fundo legato, libri quoque et bibliotheca que in eodem fundo sunt, legato continentur. — 52. Servum studendi gratia ex eodem fundo, qui cum mancipiis fuerat legatus, alio translatus, ad legatarium placuit pertinere. — 53. Fundo ita ut possederat legato, mancipia tam urbana quam rustica, itemque aurum et vestes que eodem tempore in fundo comprehenduntur, ad legatarium pertinent. — 54. Pasceat que postea comparata ad fundum legatum testator adjunxerat, si ejus appellatione continentur, ad legatarium pertinent. — 55. Quidquid in eadem domo quam instructam legavit, paterfamilias perpetuo instruendi se gratia habuit, legatario cedit. — 56. Instructa domo legata, ea legato continentur, quibus domus munitur vel tuta ab incendio præstatur: tegulae, specularia et vela legato continentur: item aramenta, lecti, calcite, pulvini, subsellia, cathedre, mensæ, armaria, delphice, pelves, conchæ, aquiminalia, candelabra, lucernæ, et similia quacunque

materia expressa. — 57. Domo legata, balneum ejus quod publice præbetur, nisi alias separatur, legato cedit. — 58. Domo cum omni jure suo, sicut instructa est, legata, urbana familia, item artifices et vestiarii et zetarii et aquarii, eidem domui servientes, legato cedunt. — 59. Omnibus que in domo sunt legatis, cautiones debitorum, rationesque servorum legato cedunt. — 60. Mobilibus legatis, aurum vel argentum non debetur, nisi de his quoque manifeste sensisse testatorem possit ostendi. — 61. Instrumento cauponio legato, ea debentur que in cauponis usum parata sunt, velut vasa in quibus vinum defunditur: escaria quoque et pocularia vasa debentur. Sane ministri earum rerum legato non cedunt. — 62. Instrumento medici legato, collyria et emplastra et apparatus omnis conficiendorum medicamentorum, itemque ferramenta legato cedunt. — 63. Instrumento pictoris legato, colores, penicilli, cauteria et temperandorum colorum vasa debentur. — 64. Pistoris instrumento legato, cribra, asini, mola, et servi qui pistrinum exercent, item machinae quibus farina subiguntur, legato cedunt. — 65. Instrumento balneario legato, balneario ipse, et scamna et hypodia, fistulae, miliaria, epistomia, rota aquaria, jumenta quoque quibus ligna deferuntur, legato cedunt. — 66. Instrumento piscatoris legato, et retia et nassæ et fuscinae et naviculae, hami quoque et cetera ejusmodi usibus destinata debentur. — 67. Suppellex legata, capsæ, armaria, non solum librorum, aut que vestis ponenda gratia parata sint, debentur, sed et byssina et crystallina et argentea et vitrea vasa, tam escaria quam pocularia, et vestes stratorie legato cedunt. — 68. Villis vel agris separatis legatis, alterum alteri cedit. — 69. Servis legatis, ancillæ quoque debentur; non item servi legatis ancillis. Sed ancillarum appellatione tam virgines quam servorum pueri continentur, iis scilicet exceptis que fiduciae date sunt. — 70. Servis amanuensibus legatis, omnes qui ex conversatione urbana et in ministerio fuerint, debentur, nisi ex his aliqui perpetuo ad opus rusticum transferantur. — 71. Venatores servi vel aucupes an inter urbana ministeria contineantur, dubium remansit, et ideo voluntatis est questio: tamen si instruendarum quotidianarum epularum gratia habentur, debentur. — 72. Muliones et institores inter urbana ministeria continentur: item obsonatores, et vestiarii, et cellarii, et cubicularii, et arcarii, et coqui placentarii, tonsores, pistores, lecticarii, stabularii. — 73. Pecoribus legatis, quadrupedes omnes continentur que gregatim pascuntur. — 74. Jumentis legatis, boves non continentur. Equis vero legatis, equas quoque placuit contineri. Ovis autem legatis, agni non continentur, nisi annales sint. — 75. Grege ovium legato, arietes etiam continentur. — 76. Avibus legatis, anseres, phasiani, gallinae et aviaria debentur. An autem phasianarii et pastores anserum voluntatis questio est. — 77. Dulcibus legatis, sapa, defrutum, mulsum, dulce etiam vinum, palmae, carice, uvæ passæ debentur. Sed in hoc quoque voluntatis est questio, quia et in specie pomorum comprehendere possunt. — 78. Frugibus legatis, tam legumina quam hordeum et triticum continentur. — 79. Veste legata, ea cedunt que ex lana et lino texta sunt: item serica et bombycina, que tamen induendi, operiendi, cingendi, sternendi injiciendique causa parata sunt: pelles quoque indutorie continentur. — 80. Veste virili legata, ea tantummodo debentur, que ad usum virilem salvo pudore attinent. Stragula quoque huic legato cedunt. — 81. Muliebri veste legata, omnia que ad usum muliebrem spectant, debentur. — 82. Lana legata, sive succida sive lota sit, sive pectinata sive versicoloria, legato cedit. Purpura vero aut stamen subtemneve hoc nomine non continentur. — 83. Mundo muliebri legato, ea cedunt per que mundior mulier lautiorque efficitur: velut speculum, conchæ, situli; item boxides, unguenta, et vasa in quibus ea sunt; item sella balnearis, et cetera ejusmodi. — 84. Ornamentis legatis, ea cedunt per que ornatio efficitur mulier: veluti annuli, catenæ, reticuli, et cetera quibus collo vel capite vel manibus mulieres ornantur. — 85. Argento legato, massa tantummodo debentur: vasa enim que proprio nomine separantur, legato non cedunt, quia nec lana legata vestimenta debentur. — 86. Vasis argenteis legatis ea omnia continentur, que capacitati alicui parata sunt, et ideo tam potoria quam escaria, item ministeria omnia debentur: veluti urceoli, paterae, lances, piperatoria, cochlearia quoque, itemque trulla, calices, scyphi et his similia. — 87. Libris legatis, chartæ volumina vel membranae et philurae continentur. Codices quoque debentur; librorum enim appellatione non volumina chartarum, sed scripturae modus qui certo fine concluditur, aestimatur. — 88. Auro legato, gemmae quoque inclusæ, itemque margaritæ et smaragdi legato cedunt: sed magis est voluntatis esse questionem; infectum enim aurum debetur, factum enim ornamentorum genere continentur. — 89. Vasis argenteis legatis, emblemata quoque ex

auro infixa legato cedunt. — 90. Argento potorio legato omnia que ad poculorum speciem comparata sunt, debentur: veluti paterae, calices, scyphi, urceoli, cenophoria et conchæ. — 91. Carruca cum junctura legata, mula quoque legate, non multo videtur propter quotidianam loquendi consuetudinem. — 92. Prolatis codicillis vel alio testamento quibus ademptum est legatum vel certe rescissum, perperam soluta repetuntur.

TIT. VII.

DE MORTIS CAUSA DONATIONIBUS.

1. Mortis causa donat, qui ad bellum proficiscitur, et qui navigat: ea scilicet conditione ut, si reversus fuerit, sibi restituatur; si perierit, penes eum remaneat cui donavit. — 2. Donatio mortis causa, cessante valetudine et secuta sanitate, et poenitentia etiam revocatur: morte enim tantummodo convalescit.

TIT. VIII.

AD LEGEM FALCIDIAM.

1. Exhausta legatis aut fideicommissis vel mortis causa donationibus hereditate, auxilio Falcidia institutus heres quadrantem retinere potest. — 2. Quoties de modo quartæ retinendæ queritur, propter periculum plus petendi, officio judicis omnibus aestimatis, quarta faciendæ est, que apud heredem remaneat: aut certe exigenda cautio a legatario, ut quod plus dodrante percepit, restituat. — 3. Ea que mater viva filio donavit, in quartam non imputatur. — 4. Ex mora præstandorum fideicommissorum vel legatorum fructus et usurae peti possunt. Mora autem fieri videtur, cum postulanti non datur.

LIBER QUARTUS.

TIT. I.

DE FIDEICOMMISSIS.

1. Ab uxore cui vir dotem prælegavit, fideicommissum relinqui non potest; quia non ex lucrativa causa testamento aliquid capit, sed proprium recipere videtur. — 2. A postumo herede instituto fideicommissum dari potest. — 3. Ab imperatore herede instituto legatum et fideicommissum peti potest. — 4. A surdo vel muto, sive legatum acceperit, sive heres institutus sit, vel ab intestato successerit, fideicommissum relinquitur. — 5. Qui fideicommissum relinquit, etiam cum eo cui relinquit, loqui potest: velut, PETO CUI SEI CONTENTUS SIS ILLA RE, aut: VOLO TIBI ILLUD PRÆSTARI. — 6. Fideicommittere his verbis possumus: ROGO, PETO, VOLO, MANDO, DEPRECOR, CUPPIO, INJUNGO. DESIDERO quoque et IMPERO verba utile faciunt fideicommissum; RELINQUITO VERO ET COMMENDO nullam fideicommissi pariunt actionem. — 7. Tam nostras res quam alienas per fideicommissum relinquere possumus: sed nostrastatim, alienæ autem aestimate aut redemptæ præstantur. — 8. Si alicuiam rem tanquam suam testator per fideicommissum reliquerit, non relictaur si alienam scisset, ut solet legatum, ita inutile erit fideicommissum. — 9. Testator supervivens, si eam rem quam reliquerat vendiderit, extinguitur fideicommissum. — 10. Codicillis qui testamento confirmati non sunt, adscriptum fideicommissum jure debetur. — 11. Filio quibuscumque verbis a patre fideicommissum relictum, jure debetur: sufficit enim inter conjunctas personas quibuscumque verbis, ut in donatione, voluntas expressa: et ideo etiam pridie quam moriatur, recte relictum videtur. — 12. In tempus emancipationis vel cum sui juris erit, fideicommissum relictum, quocumque modo patria potestate liberato debetur. — 13. Rogati invicem sibi, si sine liberis decesserint, hereditatem restituere, altero decedente sine liberis, hereditas ad eum pervenit qui supervixit, nec ex eo pacisci contra voluntatem testatoris possunt. — 14. Heres ante aditam hereditatem, legatarius antequam legatum accipiat, fideicommissum præstare non possunt. — 15. Rem fideicommissam si heres vendiderit, eamque sciens comparaverit, nihilominus in possessionem ejus fideicommissarius mitti jure desiderat. —

TIT. II.

DE SENATUSCONSULTO TREBELLIANO.

Senatusconsulto Trebelliano prospectum est, ne solus heres omnibus hereditariis actionibus oneretur: et ideo quoties hereditas ex causa fideicommissi restituatur, actiones ejus in fideicommissarium transferuntur; quia unicuique damnosam esse fidem suam non oportet.

TIT. III.

DE SENATUSCONSULTO PEGASIANO.

1. Inter heredem et fideicommissarium, cui ex Pegasiano hereditas restituatur, partis et pro parte stipulatio interponitur: ut heredi instituto pro quarta actiones, pro ceteris vero portionibus fideicommissario competant. — 2. Totam hereditatem restituere rogatus, si quartam retinere nolit, magis est ut eam ex Trebelliano debeat restituere. Tunc enim omnes actiones in fideicommissarium dantur. — 3. Lex Falcidia, itemque senatusconsultum Pegasianum, deducto omni ære alieno deorumque donis, quartam residuæ hereditatis ad heredem voluit pertinere. — 4. Qui totam hereditatem restituit, cum quartam retinere ex Pegasiano debuisset, si non retineat, repetere eam non potest: nec enim indebitum solvisse videtur, qui plenam fidem defuncto præstare maluit.

TIT. IV.

DE REPUDIANDA HEREDITATE.

1. Recusari hereditas non tantum verbis, sed etiam re potest, et alicuius indicio voluntatis. — 2. Heres per magistratum municipales ex auctoritate prædis, fideicommissario postulante, hereditatem adire et restituere compellitur. — 3. Fideicommissarius, si affirmet heredem nolle adire hereditatem, absente eo interponi decretum, et in possessionem mitti jure desiderat. — 4. Suspectam hereditatem adire compulsu omnia ex Trebelliano restituit.

TIT. V.

DE INOFFICIOSO QUERELA.

1. Inofficiosus dicitur testamentum quod frustra liberis exhereditatis, non ex officio pietatis videtur esse conscriptum. — 2. Post factum a matre testamentum filius procreatus, non mutata ab ea cum posset voluntate, ad exemplum præteriti, inofficiosi querelam recte instituit. — 3. Testamentum, in quo imperator scriptus est heres, inofficiosus argui potest; eum enim qui leges facit, pari majestate legibus obtemperare convenit. — 4. Qui inofficiosus dicere potest, hereditatem petere non prohibetur. — 5. Filius ex asse heres institutus inofficiosus dicere non potest: nec interest, exhausta necne sit hereditas cum apud eum quarta aut legis Falcidia aut senatusconsulti Pegasiani beneficio sit remansura. — 6. Quartæ portionis portio liberis, deducto ære alieno et funeris impensa, præstanda est, ut ab inofficiosi querela excludantur. Libertates quoque eam portionem minuere placet. — 7. Filius, iudicio patris si minus quarta portione consecutus sit, ut quarta sibi a coheredibus fratribus citra inofficiosi querelam impleatur, jure desiderat. — 8. Pactio talis ne de inofficioso testamento dicatur, querelam super iudicio futuram non excludit: meritis enim liberis, quam pactio debet adstringi placuit. — 9. Rogatus hereditatem restituere, etsi inofficiosi querelam instituerit, fideicommissum non fit injuria: quartam enim solummodo hereditatis amittit, quam beneficio senatusconsulti habere potuisset. — 10. Heres institutus habens substitutum, si de inofficioso dixerit nec obtinuerit, non id ad fiscum, sed ad substitutum pertinebit.

TIT. VI.

DE VICESIMA

1. Tabulae testamenti aperiuntur hoc modo, ut testes vel maxima pars eorum adhibeatur, qui signaverint testamentum: ita ut agnitis signis, rupto lino aperiatur et recitetur, atque ita describendi exempli fiat potestas; ac deinde signo publico obsignatum in archium redigatur, ut si quando exemplum ejus intercederit, sit unde peti possit. — 2. Testamenta in municipiis, coloniis, oppidis, praefectura, vico, castello, conciliabulo facta, in foro vel basilica presentibus testibus vel honestis viris inter horam secundam et decimam diei recitari debent: exemploque sublato, ab iisdem rursus magistratibus obsignari, quorum praesentia constat aperta. — 3. Testamentum lex statim post mortem testatoris aperiendum: et ideo, quamvis sit rescriptis variatum, tamen a praesentibus intra triduum vel quinque dies aperiendae sunt tabulae; ab absentibus quoque intra eos dies, cum supervenerint: nec enim oportet testamentum heredibus aut legatariis aut libertatibus, quam necessario vectigali moram fieri.

TIT. VII.

DE LEGE CORNELIA.

1. Qui testamentum falsum scripserit, recitaverit, subjecerit, signaverit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, poena legis Corneliae de falsis tenebitur, id est, in insulam deportatur. — 2. Non tantum is qui testamentum subiecit, suppressit, deleverit, poena legis Corneliae coercetur, sed et is qui siens dolo malo id fieri jussit, faciendumve curavit. — 3. Testamentum supprimit, qui sciens prudensque tabulas testamenti in fraudem heredum vel legatariorum, fideicommissariorum aut libertatum non profert. — 4. Supprimere tabulas videtur, qui cum habeat et proferre possit, eas proferre non curat. — 5. Codicilli quoque, si lateant nec proferantur, supprimitur videbuntur. — 6. Edicto perpetuo cavetur ut, si tabulae testamenti non appareant, de earum exhibitione interdictio reddito intra annum agi possit, quo ad exhibendum compellitur qui supprimit. Tabularum autem appellatione chartae quoque et membranae continentur.

TIT. VIII.

DE INTESTATORUM SUCCESSIONE.

1. Intestati dicuntur qui testamentum facere non possunt; vel ipsi linum, ut intestati decederent, abruperunt; vel hi quorum hereditas repudiata est, cujusvis conditio defecerit. — 2. Sine¹ jure pretorio factum testamentum abjecta doli expectatione² obtinebit. Eorum quorum testamenta rumpuntur aut irrita fiunt, ipso quidem jure testamenti³ decedunt. — 3. Intestatorum hereditas lege duodecim tabularum primum suis heredibus, deinde agnatis et aliquando quoque gentibus⁴ deferretur. Sane consanguineos lex non adprehenderat; interpretatione prudentium primum inter agnatos locum acceperunt. — 4. Sui heredes sunt hi: primo loco filius filia in potestate patris constituti; nec interest adoptivi sint an naturales, et secundum legem Juliam Papiamve quaesiti, modo maneant in potestate. — 5. Qui sui heredes sunt, ipso jure heredes etiam ignorantes constituuntur, ut furiosi aut infantes et peregrinantes, quibus jus bonorum possessionis propter praetoriam actionem non erat necessarium. — 6. In suis heredibus adeo ad mortem testatoris rerum hereditarium dominium continuatur, ut nec tutoris auctoritas pupillo, nec furiosus curator sit necessarius, nisi forte solvenda sit hereditas: quamvis etiam furiosus si respuerit, et pupillus si adoleverit, abstinere possunt. — 7. Post mortem patris natus, vel ab hostibus reversus, aut ex primo secundove mancipio manumissus, cujusvis erroris causa probata, licet non fuerint in potestate, sui tamen patri heredes efficiuntur. — 8. Post filios filias, ad intestatorum successionem inter suos veniunt nepotes neptes, pronepotes, ac deinde masculino sexu post filium descendentes, si nullus parentum impedimento ipsis in avi potestate vel proavi familia remanserit. Parentes enim liberis suis cum quibus in potestate fuerant ipsi, ordine successionis obsistunt. — 9. Filii, si cum nepotibus ex alio filio susceptis in familia retinentur, ab intestato ad patris successionem cum fratribus filii vocantur: quibus in patris sui partem ve-

¹ Scal. sane jure, etc. — ² Pith. operta doli exceptione. — ³ Pith. fiunt, quamvis ipso quidem jure testati decedant, hereditas et intestatorum, etc. — ⁴ Pith. gentilibus. — ⁵ Pith. solvendo nos sit.

nientibus, hereditas in stirpes non in capita dividitur, ita ut filius et plures nepotes singulos semisses habeant. Idque evenit si ab eo ex duobus filiis in patrum numero¹ nepotes successerint. — 10. Ex filia nepotes sui heredes non sunt: in avi enim materni potestate, alienam familiam sequentes, ipsa ratione esse non possunt. — 11. Eo tempore suus heres constituendus est, quo certum est aliquem intestatum decessisse: quod ex eventu deficientis conditionis, et ortu nepotis qui vivo avo post mortem patris natus, iniri potest. — 12. Quem filius emancipatus suscepit vel adoptavit, sui heredis locum in avi successione, sicut ipse pater, obtinere non potest. Adoptivus tamen, nec quasi cognatus, bonorum possessionem ejus potiri² potest. — 13. Si sui heredes non sunt, ad agnatos legitima hereditas pertinet, inter quos primum locum consanguinei obtinent. Agnati autem sunt cognati virilis sexus per virilem descendentes, sicut filius fratris, et patruus, et deinceps tota successio. — 14. Inter agnatos et cognatos hoc interest, quod in agnatis etiam cognati continentur; inter cognatos vero agnati non comprehenduntur. Et ideo patruus et agnatus est et cognatus, avunculus autem cognatus tantummodo. — 15. Consanguinei sunt eodem patre nati, licet diversis matribus, qui in potestate fuerunt mortis tempore: adoptivus quoque frater, si non sit emancipatus, et hi qui post mortem patris nati sunt vel causam probaverunt. — 16. Soror jure consanguinitatis tam ad fratris quam ad sororis hereditatem admittitur. — 17. Consanguineis non existentibus, agnatis deferuntur hereditas, prout quis alterum gradu praecesserit. Quod si plures eodem gradu consistunt, simul admittuntur. — 18. Si sint fratres defuncti, et fratris filii vel nepotes, fratre non existente, filius fratris nepoti praefertur. — 19. Sed si duorum fratrum sint liberi, non in stirpes sed in capita hereditas distribuitur, scilicet ut pro numero singulorum virium³ distribuatur hereditas. — 20. Filii fratris intestati filio sororis praefertur⁴. — 21. Legitimi heredes jure civili intra centesimum diem nisi adierint hereditatem, ad proximos eadem successio transferuntur. — 22. Feminae ad hereditates legitimas ultra consanguineas successiones non admittuntur⁵. Idque jure civili Voconiana ratione videtur effectum. Ceterum lex duodecim tabularum nulla discretionis sexus cognatos admittit. — 23. In hereditate legitima successioni locus non est. Et ideo fratre decedente antequam adeat aut repudiet hereditatem, fratris filius admitti non potest: quia omnis successio proximiori deferuntur. — 24. Ab hostibus captus, neque sui, neque legitimi heredis jus amittit, postliminio reversus. Quod et circa eos qui in insulam deportantur, vel servi poena effecti sunt, placuit observari, si per omnia in integrum indulgentia principali restituantur. — 25. Pro herede gerere est destinatione futuri domini aliquid ex hereditariis rebus usurpare. Et ideo pro herede gerere videtur, qui fundorum hereditarium culturas rationesque disponit, et qui servis hereditariis, jumentis, rebusve aliis utitur. — 26. Ex pluribus heredibus iisdemque legitimis si qui omiserint hereditatem, vel in aduendo aliqua ratione fuerint impediti, his qui adierunt, vel eorum heredibus, omittentium portiones adrecescunt. Quod in herede instituto, eum qui acceperat substitutum⁶, evenire non poterit; diversa enim causa est scripti et legitimi.

TIT. IX.

AD SENATUSCONSULTUM TERTULLIANUM.

1. Matres tam ingenuae quam libertinae cives romanae, ut jus liberorum consecute videantur, ter et quater peperisse sufficiet, dummodo vivos et p[er]ni temporis pariant. — 2. Quae semel uno partu tres filios edidit, jus liberorum non consequitur: non enim ter peperisse, sed semel partum fuisse videtur, nisi forte per intervalla pariat. — 3. Mulier si monstrum aliquid aut prodigiosum enixa sit, nihil proficit. Non sunt enim liberi, qui contra formam humani generis converso more procreantur. — 4. Partum, qui membrorum humanorum officia ampliavit, quia hac ratione aliquatenus videtur effectus, matri prodesse placuit. — 5. Septimo mense natus matri prodest: ratio enim Pythagorei numeri hoc videtur admittit, ut aut septimo pleno aut decimo mense partus maturior videatur. — 6. Aborsus vel abactus venter partum efficere non videtur. — 7. Libertina ut jus liberorum consequi possit, quater eam peperisse sufficiet. — 8. Latina ingenua jus quiritium consecuta, si ter peperit, ad legitimam filii hereditatem admittitur: non est enim manumissa. — 9. Jus liberorum mater habet, quae tres filios aut habet aut habuit, aut neque

¹ Pith. idemque evenit si cum eo... IMPARI NUMERO. Atque idemque evenit si... IMPARI NUMERO, etc. — ² Scal. PERERE. — ³ Pith. VIRITUM. — ⁴ Hic paragraphus et sequens desunt in Coll. leg. B. et M. XVI, 5. — ⁵ M. Paris. 4403: feminae, ETIA ULTRA CONSANGUINEAS HEREDITATES AD SUCCESSIONEM LEGITIMAM NON ADMITTUNTUR, PROXIMITATIS TAMEN AD SUCCESSIONEM PERERE NON PROHIBENTUR. — ⁶ Cuj. LOCUS COHERERE SUBSTITUTO

habet neque habuit. Habet, cui supersunt: habuit, quae amisit: neque habet neque habuit, quae beneficio principis jus liberorum consecuta est.

TIT. X.

AD SENATUSCONSULTUM ORPHITIANUM.

1. Filii vulgo quaesiti ad legitimam matris hereditatem adspirare non prohibentur; quia pari jure, ut ipsorum matribus, ita ipsis matrum hereditates deferri debuerunt. — 2. Ad filiam ancillam, vel libertam ex senatusconsulto Claudiano effectam, legitima matris intestatae hereditas pertinere non potest; quia neque servi neque liberti matrem civilem habere intelliguntur. — 3. Ad legitimam intestatae matris hereditatem filii cives romani, non etiam latini admittuntur. Cives autem romanos eo tempore esse oportet, quo ab iisdem legitima hereditas aditur. — 4. Filii maternam hereditatem, eandemque legitimam, nisi aduendo quaerere non potest.

TIT. XI.

DE GRADIBUS.

1. Primo gradu superiori linea continentur pater mater: inferiori filius filia, quibus nulla aliae personae junguntur. — 2. Secundo gradu continentur superiori linea avus avia: inferiori nepos neptis: transversa frater soror. Quae personae duplicantur: avus enim et avia tam ex patre quam ex matre; nepos neptis tam ex filio, quam ex filia; frater soror tam ex patre, quam ex matre accipiuntur. Quae personae, sequentibus quibuscunque gradibus, similiter pro substantia earum quae in quoquo gradu consistunt, ipso ordine duplicantur. — 3. Tertio gradu veniunt supra proavia proavia: infra pronepos proneptis: ex obliquo fratris sororisque filius filia, patruus amita, id est, patris frater et soror; avunculus matertera, id est, matris frater et soror. — 4. Quarto gradu veniunt supra abavus abavia: infra abnepos abneptis: ex obliquo fratris et sororis nepos neptis, frater patruelis soror patruelis, id est, patris filius filia; consobrinus consobrina, id est, avunculi et matertera filius filia; amitinus amitina, id est, amita filius filia; itemque consobrinus, qui ex duobus sororibus nascuntur. Quibus adrecescit patruus magnus amita magna, id est, avi paterni frater et soror; avunculus magnus matertera magna, id est, aviae tam paternae quam maternae frater et soror. — 5. Quinto gradu veniunt supra quidem atavus atavia: infra atnepos atneptis: ex obliquo fratris et sororis pronepos proneptis; fratris patruelis sororis patruelis, amitini amitinae, consobrinus consobrinae filius filia; propius sobrinus sobrina, id est, patris magni amita magna, avunculi magni matertera magna filius filia. His adrecescunt propatruus proamita; hi sunt proavi paterni frater et soror: proavunculus promatertera; hi sunt proavia paternae maternaeque frater et soror, proavique materni. — 6. Sexto gradu veniunt supra tritavus tritavia: infra trinepos trineptis: ex obliquo fratris et sororis abnepos abneptis; fratris patruelis sororis patruelis, amitini amitinae, consobrinus consobrinae nepos neptis; patris magni amita magna, avunculi magni matertera magna nepos neptis, id est, propioris sobrinus filius filia, qui consobrinus appellatur. Quibus ex latere adrecescunt prepatruus proamita, proavunculi promatertera filius filia: abpatruus abamita; hi sunt abavi paterni frater et soror: abavunculus abmatertera; hi sunt abaviae paternae maternaeque frater et soror, abavique materni. — 7. Septimo gradu qui sunt cognati recta linea supra infraque, propriis nominibus non appellantur; sed ex transversa linea continentur fratris sororisve atnepos atneptis; consobrinus filii filiaeque. — 8. Successioni idcirco gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inveniri, nec vita succedentibus prorogari potest.

TIT. XII.

DE MANUMISSIONIBUS.

1. Servum communem unus ex dominis manumittendo latinum facere non potest, nec magis quam civem romanum: cujus portio eo casu quo, si proprius esset, ad civitatem romanam perveniret, socio adrecescit. — 2. Mutus et surdus servum vindicta liberare non possunt. Inter amicos tamen et per epistolam manumittere non prohibentur. Ut autem ad justam libertatem pervenire possit, conditione venditionis excipi potest. — 3. Tormentis apud praesidem subjectus, et de nulla culpa confessus, ad justam libertatem perducitur potest. — 4. Fideicommissio libertas data facto heredis non mutatur, si servum quem manumittere jussus est, vixerit. — 5.

Communem servum unus ex sociis vinciendo, futurae libertati non nocebit: inter pares enim sententias clementiori severiori praefertur. Et certe humane rationis est favere miserioribus, et prope innocentes dicere, quos absolute nocentes pronuntiare non possumus. — 6. Debitor creditorve servum pignoris vinciendo, dedititium facere non possunt: alter enim sine altero causam pignoris deteriore facere non potest. — 7. Servus furiosus domini vel pupilli jussu victus, dedititorum numero non efficitur; quia neque furiosus neque pupillus exacti consilii capax est. — 8. Non tantum si ipse dominus vinciat, nocet libertati, sed et si vinciri jubeat, aut vincientis procuratoris actorisve factum comprobet. Quod si antequam sciret victum, solutionis ejus causas adprobaverit, libertati futura vincula non nocebit. — 9. Caeco curator dari non potest, quia ipse sibi procuratorem instituire potest.

TIT. XIII.

DE FIDEICOMMISSIS LIBERTATIBUS.

1. Ea conditione heres institutus, si LIBEROS SUOS EMANCIPAVERIT, omnimodis eos cogendus est emancipare: pro conditione enim hoc loco emancipatio videtur adscripta. — 2. Decedente eo a quo fideicommissa libertas relicta est, heredes ejus eam prestare cogendi sunt. — 3. Si decedens servis suis libertatem ita dederit, ILLUM ET ILLUM LIBEROS ESSE VOLO, EOSQUE FILIOS MEIS TUTORES DO, impeditur fideicommissa libertas; quia pupilli sine tutoris auctoritate manumittere non possunt, et habentibus tutores tutor dari non potest. Sed interim vice absentium pupilli habebuntur, ut ex decreto amplissimi ordinis primum libertas, ac deinde tutela competere possit.

TIT. XIV.

AD LEGEM FUSIAM CANINIAM.

1. Nominatim servi testamentum manumitti secundum legem Fusiam possunt. Nominatim autem manumittere intelligitur hoc modo: STRICHUS LIBER ESTO. Cum autem OBSONATOREM, vel QUI EX ANCILLA ILLA NASCITUR, LIBERUM ESSE VOLO, ex Orfitiano senatusconsulto perinde libertas competit, ac si nominatim data sit: officiorum enim et artium appellatio nihil de significatione nominum mutat, nisi forte plures sint qui eo officio designentur; tunc enim nomen adjungendum est, ut eluceat de quo testator sensisse videatur. — 2. Codicillis testamento confirmatis datae libertates, cum his quae tabulis testamenti datae sunt, concurrunt: et sive antecedant, sive sequantur testamentum, novissimo loco adhibentur, quia ex testamento utraque confirmantur. — 3. Quoties numerus servorum propter legem Fusiam Caniniam in eundem est, fugitivi quoque quorum semper possessio animo retinetur, computandi sunt. — 4. Lege Fusia Caninia cavetur, ut certus servorum numerus testamento manumittatur. Subductis igitur a duobus usque ad decem, pars dimidia; a decem usque ad triginta pars tertia; a triginta usque ad centum pars quarta; a centum usque ad quingentos pars quinta; plures autem quam centum ex majori numero servorum manumitti non licet.

LIBER QUINTUS.

TIT. I.

DE LIBERALI CAUSA.

1. Qui, contemplatione extremae necessitatis, aut alimentorum gratia filios suos vendiderint, statim ingenuitatis eorum non praedjudicant; homo enim liber nullo pretio aestimatur. Iidem nec pignori ab his, aut fiducia dari possunt: ex quo facto sciens creditor deportatur. Opera tamen eorum locari possunt. — 2. Veritati et origini ingenuitatis manumissio, quocunque modo facta fuerit, non praedjudicat. — 3. Descriptio ingenorum, ex officio fisci inter fiscalem familiam facta, ingenuitati non praedjudicat. — 4. Qui metu et impressione alicujus servus apud acta praedis servum se esse mentitus est, postea statum suum defendenti non praedjudicat. — 5. Post susceptum liberale iudicium, si assertor causam